

GRAFICA SATIRICĂ - CONTRIBUȚII DE DEMARCARE TIPOLOGICĂ

Lucia ADASCALIȚA^{1*}

¹Universitatea Tehnică a Moldovei, Facultatea Textile și Poligrafie, Școala Doctorală Inginerie Mecanică și Civilă, specialitatea Arte plastice și decorative, Chișinău, Republica Moldova

*Autorul corespondent: Adascalita, Lucia, lucia.adascalita@ntp.utm.md

Rezumat. În articol s-a stabilit poziția graficii în peisajul general al artelor plastice prin identificarea diverselor sisteme de clasificare și prin stabilirea interdependenței acestora. Reieșind din faptul că, genurile graficii sunt foarte variate, ca destinație și tehnici de realizare, au fost elucidate diverse principii de sistematizare ale acestora în vederea desemnării locului caricaturii printre ele. Sunt prezentate categoriile graficii satirice, speciile distinctive ale caricaturii și caracteristicile acestora.

Cuvinte cheie: grafică, caricatură, clasificare, genuri artistice.

1. Introducere

Arta plastică cuprinde o mare diversitate de genuri, iar grafica este una din cele mai răspândite ale acesteia. La rândul său, grafica cuprinde tipuri și forme extrem de variate.

Pentru a înțelege ce este grafica satirică și ce a stat la bazele dezvoltării acesteia este de o importanță vitală să se stabilească, mai întâi de toate, care este esența graficii și ce posibilități ne oferă aceasta. Totodată se va stabili diversitatea și interdependența genurilor de grafică.

2. Diversitatea și interdependența genurilor graficii

Grafica provine de la cuvântul grecesc „grafo” ce semnifică „a scrie”. Vasiliu Zvonțov menționează că „întâi de toate grafica este arta bazată pe desen” [1].

Inițial grafica a fost considerată reprezentarea liniară într-o singură culoare, reieșind din faptul că scrierea se realizează cu ajutorul instrumentelor precum pensula sau penița, care la rândul lor lasă pe hârtie o urmă monocromă.

Odată cu dezvoltarea tehnico-materială, de-a lungul anilor, sau perfecționat și mijloacele de expresie ale graficii. Așa dar, grafica a început să redea efecte care erau cândva proprii doar picturii: mediul aerian, perspectiva, culoarea proprie obiectelor, lumina și umbra [2]. Totuși cele mai importante mijloace de expresie vizuală ale graficii sunt linia, pata, clarobscurul și culoarea suportului din hârtie [1].

Aparent, grafica este mai limitată în mijloace de expresie decât pictura. Însă adesea, graficianul poate să realizeze lucrări de grafică de un înalt nivel artistic astfel încât privitorul să poată vedea nenumărate efecte de lumină, să simtă caracteristicile de suprafață a obiectelor, și chiar să sugereze culoarea. Totuși, grafica are avantajele sale: „cere mai puțină vreme pentru realizare și tocmai pentru aceasta poate să reflecte cu mai multă rapiditate sentimentele și gândurile pe care îl frământă pe artist, inclusiv impresiile nemijlocite” [2].

În vederea identificării poziționării graficii în peisajul general al artelor frumoase au fost analizate diverse sisteme de clasificare care de-a lungul anilor au stat la baza dezvoltării unei împărțiri sistemice. Menționăm câțiva dintre teoreticienii care s-au ocupat de aceasta: Hegel, Kant, Kostlin, Dubos, Max Dessoir, Johannes Volkelt, ș.a.

În sistemul artelor elaborat de către Urries Yazara regăsim următorul principiu de clasificare a graficii din registrul artelor frumoase: arte spațiale → arte plastice → arte bidimensionale → grafica, aceasta din urmă fiind poziționată între pictură și decorația suprafețelor [4]. În sistemul artelor elaborat de Leo Adler acesta pune accentul mai mult pe folosirea sau

nefolosirea uneltelor, astfel artele sunt împărțite în directe (arte ce au nevoie de particularitățile naturale ale omului ca ființă organică vie – voce, vorbire, trup) și indirecte (reprezentate prin materiale precum: piatră, lemn, argilă, ș.a.). Deci, conform acestui sistem grafica se află în zona: artelor indirecte, deci artă plastică care este static-optică (conform existenței și percepției senzoriale), spațială, bidimensională, concretă (ca expresie) și obiectivă/imitativă [4]. În aceste sisteme, observăm totuși că lipsește o structurare detaliată a domeniului graficii.

Pornind de la faptul că genurile graficii sunt foarte variate, acestea deosebindu-se între ele după destinație și tehnici de realizare, considerăm necesar de a elucida și alte opinii asupra domeniului în cauză. Așa, în figura 1 este prezentată clasificarea pe genuri ale graficii făcută de Boris Vipper, iar în figura 2 cea făcută de Andrei Goncearov.

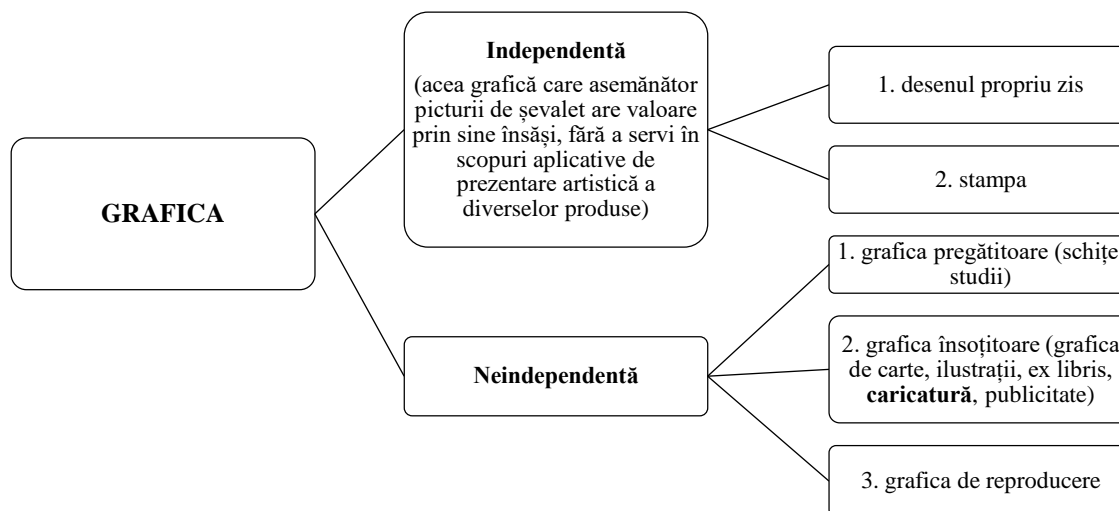

Figura 1. Clasificarea pe genuri ale graficii, după Boris Vipper

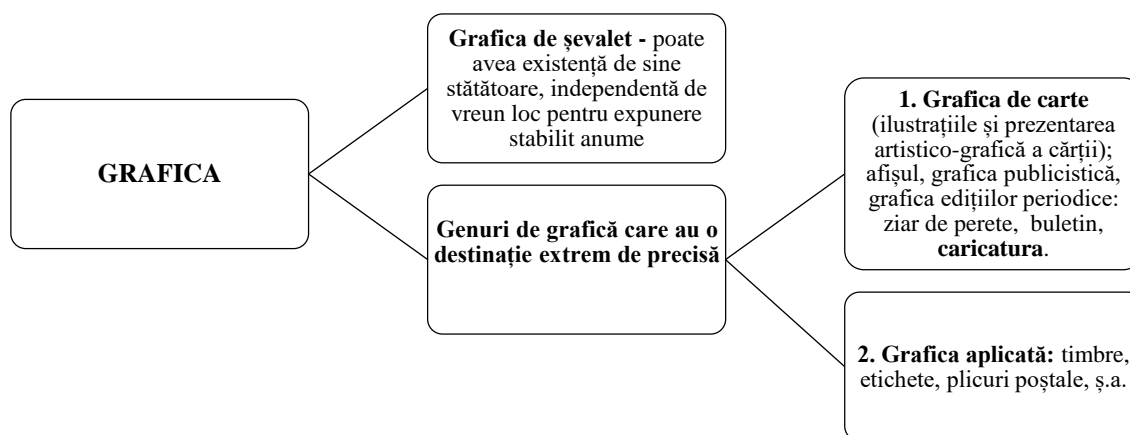

Figura 2. Clasificarea pe genuri ale graficii, după Andrei Goncearov

M. S. Kagan susținea în „*Morfologia artei*” că caricatura, afișul, reproducerile fac parte din arta sintetică (sau sincretică) asemenea graficii de carte și de ziar. Ceea ce ar însemna că acestea sunt la interferența dintre arta plastică și literatura scrisă. Tot aici se aduce la cunoștință remarcă lui O. Freidenberg precum că există „două straturi ale speciei, două specii diferite în cadrul aceluiași subiect”, adică la un pol se află genurile care întruchipează evaluarea preponderent pozitivă a vieții, speciile laudative, iar la celălalt pol se află speciile celei mai aprige negări, cele mai satirice. Între acești poli se află seriile intermediare de tranziție, precum seria speciilor care exprimă tristețea, iar la celălalt capăt al diapazonului – seria speciilor umoristice cum ar fi: *șarja*, *vodevilul*, ș.a [3].

„Un gen satiric special al artei grafice” este caricatura, definită de Bergson „arta ce exagerează”, or caricatura implică după afirmațiile aceluiași autor o „descriere comică sau satirică de accentuare a anumitor trăsături, caracteristici” [1, 5].

3. Categoriile specifice graficii satirice

Ocupând un loc aparte printre genurile artei vizuale, caricatura capătă un context pluriform accentuat de manifestare meditativă a artistului asupra lumii înconjurătoare inclusiv și de dialogul imaginar și dinamic al acestuia cu societatea.

În domeniul artelor plastice caricatura presupune implicarea în procesul de realizare artistică a multiplelor mijloace precum: satira, umorul, grotescul, șarja, hiperbola [12].

Unii autori menționează „câteva specii distincte ale caricaturii: caricatura de satiră, de gag – efect comic (cu text sau fără), caricatura portretistică, caricatura metaforică sau simbolică (prin excelența fără cuvinte), banda desenată sau comicsul, rareori colajul. Pe lângă aceste forme mai întâlnim caricatura de „șevalet”, cu o elaborare mai laborioasă destinată sălilor de expoziție sau saloanelor de umor. O specie aparte a desenului satiric îl reprezintă desenul animat [11].

În această ordine de idei, se remarcă șase categorii de grafică satirică [7, 9, 12]:

1. Șarje și portrete. Șarja se referă la o imagine, cel mai adesea un portret, în care trăsăturile de caracter sunt exagerate și modificate în mod deliberat pentru a crea o imagine satirică sau comică. În acest fel, caricaturistul, din punctul său de vedere, accentuează atenția privitorului asupra anumitor trăsături interne și externe urâte ale personajului reprezentat. Principala contradicție asociată cu funcționarea șarjelor și portretelor sunt că, de obicei, sunt separate de caricaturi. În unele surse de specialitate se menționează că acest lucru nu este justificat, deoarece caricatura este un mod de tipizare artistică, folosind, printre altele, șarje și grotesc pentru a urmări critic exagerarea și accentuarea aspectelor negative ale fenomenelor din viață sau ale anumitor persoane. Prin urmare, se consideră că șarja și portretul sunt în același timp și modalitate de tipizare artistică și varietate a caricaturii. „Chiar și prin însăși semnificația termenului „șarjă” care din franceză „charge” înseamnă „a încărca” se observă o legătură organică cu caricatura” [6]. De-a lungul anilor, istoria artelor plastice, s-a îmbogățit cu șarje de o diversitate izbitoare, de la cele cu caracter satiric puternic pronunțat până la cele mai rafinate, elegante, cu o ironie moderată.

2. Caricatura socială și casnică (cotidiană). Gama de subiecte cu care se adresează cititorilor este extrem de largă. Acestea pot să oglindească sărăcia, nivelul de trai, ecologia etc. Caricatura socială și cotidiană pune întotdeauna accent pe evenimentele și fenomenele curente, și dezvăluie gama de probleme urgente care caracterizează anumite grupuri sociale (oficiali, intelectuali, militari, sportivi etc.) într-un interval de timp anumit. Uneori, caricatura socială și cotidiană dezvăluie în lucrările grafice problemele asociate nu cu tipurile sociale, ci cu fenomenele din societate: alcoolism, prostituție, dependență de droguri etc.

3. Gluma. Subcategorie a caricaturii care evită în mod special subiecte politice, fiind interesată de relațiile dintre oamenii simpli și punctele lor slabe. În principal, este vorba despre caricaturi fără cuvinte. Este adevărat, aparenta ușurință a acestui tip de caricatură este înșelătoare. O glumă poate fi comparată cu cuvintele omonime, în care, în spatele unei construcții sonore similare, există sensuri și înțelesuri diferite. „Gluma este orientată spre obținerea unui zâmbet trecător, a unui râs vesel. Aceasta este contruită pe curiozitate ce ce permite o percepere din mers din partea cititorului, oferindu-i acestuia o scurtă descărcare emoțională” [6].

4. Caricatura filosofică. În percepția caricaturistului Victor Bogorad, artiștii-filozofi se străduiesc să exprime, sau mai bine zis – să expună cu ajutorul unor mijloace artistice, pozițiile ideologice prin generalizări sub formă de simboluri.

5. Caricatura politică. Sub lupa artistului caricaturist, în primul rând, se dovedesc a fi anumiți politicieni, reflecții despre politica internă și externă. În caricatura politică „sensul principal îl joacă textul – parte completă a lucrării” [10].

6. Strip. Aceasta este o selecție a mai multor caricaturi pe o bandă, nu mai puțin de două și nu mai mult de cinci, acestea având legătură printr-un singur subiect abordat sau gând al

autorului, de personaje comune. Strip (eng. strip cartoon - o pagină de umor, o coloană într-un ziar, revistă) se aseamănă cu comix, dar nu este.

7. Caricatura simbolică - acest tip de caricatură reprezintă un anumit obiect care într-un context special capătă un puternic rol informativ politic sau social.

8. Caricatura festivă - este acel tip de caricatură veselă și lipsită de griji care caută doar comeditatea ca un final folosind caricaturi de oameni sau alte obiecte contemporane.

9. Caricatura fantastică - așa cum a indicat Baudelaire „este cea care recurge la fantastic pentru a reflecta o idee” [12].

Pe acest circuit sunt sesizate și accentuate următoarele subcategorii de lucrări grafice satirice interpușe în calea cunoașterii artei grafice: caustice (satirice), cinice, tăioase, picante, sarcastice, grotzești, comice, de portret, dar niciodată inocente [8].

Mostre ale genului satiric sunt pancartele, afișele, ziarele, revistele, precum și revistele specializate în arta caricaturală.

Concluzii

În concluzie este de menționat faptul că, în rezultatul analizei diverselor sisteme de clasificare ale artelor frumoase realizate de către teoreticieni precum Urries Yazara, Leo Adler, Boris Vipper, Andrei Goncharov, M. Kagan, s-a identificat că grafica este o artă complexă având multiple genuri și subgenuri care presupun implicarea diverselor mijloace de expresie vizuală. Un gen aparte îl constituie grafica satirică situată la interferența dintre arta plastică și literatura scrisă. Astfel, aceasta cuprinde diverse categorii precum: caricatura socială, politică, filosofică, simbolică, festivă, fantastică, gluma, strip, șarja. Fiecare dintre categoriile în cauză au aspecte specifice de oglindire a manifestării meditative a artistului asupra lumii înconjurătoare inclusiv și a dialogului imaginar și dinamic al acestuia cu societatea.

Referințe

1. ЗВОИЦОВ, В. М. *Основы понимания графики*. И-во Академии Художеств СССР, Москва, 1963.
2. GONCHAROV, A. *Arta graficii*. Editura Meridiane, București 1963
3. KAGAN, M. S. *Morfologia artei*. Editura Meridiane, București 1979.
4. MUNRO, THOMAS. *Artele și relațiile dintre ele*. Editura Meridiane. București, 1981.
5. KARADIMOS, DIMITRI. *L'art du comique*. Paris, France: Publibook, 2009, p. 355-357, <https://books.google.md/books> (vizitat 26.02.2019)
6. САМОЙЛОВ, Л. С. *Карикатура. Карикатурист. Читатель*. И-во Знание, Москва 1981.
7. АЙНУТДИНОВ, А. С. Типология и функции карикатуры в прессе // Вестник Челябинского государственного университета. 2008. № 21. С. 20-28.
8. ADASCALIȚA, L. *Grafica satirică – formă, sintaxă, mesaj...* În: Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor, Universitatea Tehnică a Moldovei, 26-29 martie, 2019. Chișinău, 2019, vol. 2, pp. 402-405.
9. *Karikatura v iskusstve* [online] [accesat 10.01.2021]. Disponibil: <https://zhukdk.ru/zhivopis/zhanr-karikatura-v-iskusstve.html>
10. *Кукрыниксы*. Изобразительное искусство, 1984. 4-5 стр.
11. *Caricatură* [online] [accesat 19.01.2021]. Disponibil: <http://ro.wikipedia.org/wiki/Caricatură>
12. *La caricatura - tipos, cualidades y categoria*. [online] [accesat 29.01.2021]. Disponibil: <https://www.slideshare.net/Aracelly8/la-caricatura-tipos-cualidades-y-categoras-17923250>